

Tasavvuf ve Felsefe

Yayımlama Tarihi : 01.01.2017

Felsefe sözcüğü yunanca Philosophi'a kelimesinden türetilmiştir. Phlieo=arayış, Sophia = bilgi anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla felsefe bilgi araştırmak için yapılan entelektüel faaliyetleri gösteren bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlama sadık kalarak, başlangıçta her türlü bilimsel araştırmacıya "filozof" adı verilmiştir. Buna göre filozof, bilgiyi arayan ve bu amaç için yeni tanımlar ve sistemler üreten kişidir.

Felsefeyi ilk olarak tesis eden kişi Eflatun (MÖ 427-MÖ 347)'dur. Sonra onun talebesi olan Aristoteles (MÖ 384- MÖ 322) tarafından felsefe, sistemli bir düşünme yapısı haline getirilmiştir. Eflatun'un felsefesinin temelini metafizik oluşturur. O'nu felsefesi metafizik düşüncelerin etkisindedir. Bazıları bu düşünceleri birer hikmet olarak değerlendirirler. Ancak bu hikmetin tasavvufî anlamda olup olmadığı şüphelidir. Çünkü Eflatun bir peygamber değildir. Ayrıca o bir tevhid dininin sözcüsü durumunda da değildir. Dolayısıyla kendisinin doğrudan ilahi ilhamlara maruz kaldığının kabul edilebilmesi mümkün değildir. Ancak o bölgede Eflatun'dan önce yaşamış peygamberlerin getirdikleri tevhid inancının zamanla kısmen unutulması ile geride kalan kısımların Eflatun'a düşünce kaynağı olduğu düşünülebilir. Ancak kayıtlarda böyle bir bilgi yoktur. Fakat felsefeciler ilk adımı atan Eflatun'un ilahi hikmet sahibi olduğu inancını taşımakta ısrar etmekteledir. Bununla beraber, kullandıkları hikmet kelimesi, tasavvufta kullanılan hikmet kelimesi ile örtüşmemektedir. Çünkü tasavvuf ile felsefe arasında temelde çok belirgin farklılıklar mevcuttur.

Tasavvuf ilahi ilhamlarla ortaya çıkan bir ilimdir. Bu ilim, ilk defa ilk insan ve ilk peygamber olan Adem (as) ile ortaya çıkmıştır. Peygamberler ilahi bilgileri ve ledünnî ilmi etrafındaki insanlara öğretmişlerdir. Bu bilgilerle, tasavvufa kabiliyeti olan insanlar öğrendikleri vahiy bilgileri yanında keşfî bilgileri de elde etmişlerdir. Bu ilim büyük çapta gizli tutulmuş ve az bir kısmı açıklanmıştır. Bu süreç günümüze kadar sürmüş ve kıyamete kadar da sürecektir.

Tasavvufta elde edilen bilgiler birbirleriyle çelişmezler. Çünkü hepsi aynı kaynaktan gelmektedir. Bu bilgilere tasavvuf ehli olan insanların herhangi bir etkisi yoktur. Bu bilgiler yalın ve değişmezdir. Buna ilahi hikmet denir ve hikmet kelimesinin gerçek karşılığıdır. Felsefedeki hikmet kelimesi bu anlamda değildir. Onların hikmet anlayışı kişinin kendi akıl ve duyularıyla sebeplerin sebebini anlamaya çalışmasıdır. Bir

akıl sistemi olarak elde edilen felsefi hikmet ile yukarıda anlattığımız ilahi hikmet aynı seviyede ve aynı tabiatta değildir. Çünkü akıl ile ilahi sırlara ulaşmak mümkün değildir. Bu bakımdan filozofların gerçek ve mutlak bilgiyi elde etmek için kullandıkları metot işe yaramaz. Nitekim felsefe tarihi boyunca birbiriyle çelişen birçok akıl sistemleri ortaya atılmıştır. Fakat tasavvuftaki ilahi hikmette çelişen hiçbir şey yoktur. Bu hikmetler daima aynı gerçeği ifade etmişlerdir.

İlk çağdan günümüze kadar birçok filozof gelip geçmiştir. Bu filozofların kendi akıllarıyla kurdukları sistemlerden çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Böylece akıl ve beş duyu ile elde edilen birçok bilgi ortaya çıkarılmıştır. Bu bilgilerden insanlar kısmen istifade etmişlerdir. Bunların bazıları ise yanlış oldukları görülerek sonradan terk edilmiştir. Bu sına ve yanılma metotlarıyla günümüze kadar gelinmiştir. Fakat bugün akıl ve doğa bilimlerinin temellerinde artık felsefe yatmamaktadır. Bilim adamları 20. yüzyıldan itibaren felsefe ile bilimin yollarını ayırmışlardır. Hatta felsefenin bilim için zararlı olabileceğini dahi ileri sürenler olmuştur. Bugün birçok doğal bilimci ve eğitilmiş kişiler Platon'dan Hegel'e kadar bütün felsefenin büyük bir hata olduğunu düşünmektedirler. Ancak şunu da kabul ederler ki, bugünkü akıl ve doğa bilimlerinin bu günkü duruma gelebilmeleri için geleneksel felsefenin adımları birer basamak olmuştur. Bu tabii bir süreçtir. Dolayısıyla geleneksel felsefe de bugünkü bilimsel seviye için hizmette bulunmuştur.

Felsefenin tasavvufî eleştirisi

1) Günümüzde, tasavvuf ile felsefenin, hareket noktası bakımından benzerlik gösteren, hatta aynı sayılabilecek olan iki disiplin olarak gösterilmeye çalışılıyor. Fakat bu tespit yanlıştır. Çünkü tasavvuf ile felsefenin başlama noktaları müşterek değildir. Felsefecilere göre

tasavvuf ve felsefe, insanın yoksunluğundan hareket eder ve her ikisi de için de, bu yolculuk bitecek bir yolculuk değildir. Bu karşılaştırma da geçerli bir yaklaşım değildir. Çünkü felsefede, aldığı yol boyunca insanın eline kesin doğru olan bir bilgi geçmez. Felsefe tarihi incelenirse, içinin birçok çelişkili bilgilerle dolu olduğunu görülür. Ama tasavvufta öyle çelişkili bilgiler olmaz. Peygamberlerin getirdiği vahiy bilgileriyle mutasavvıfların keşif yoluyla elde ettikleri bilgiler birbirleriyle çelişmezler. Yeni gelen bilgiler eski bilgileri doğrular. Bunun nedeni, tasavvuf tamamen ilahi kaynaklı bilgilerden oluşurken, felsefe insan düşüncesinin oluşturduğu bilgi sistemidir.

2) Geleneksel felsefede, büyük oranda metafizik bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Metafizik bilgiyi arayan bireyler iki gruba ayrılır. Bunlardan birincisi kendi fikirleri ve akıllarıyla Hak'ta yolculuk yapanlardır. Bunların, kendilerine yönlendirme kabul edecekleri tek rehber, yalnızca kendi düşünceleridir. Dolayısıyla ister istemez doğru yoldan saparlar ve farklı görüşler ileri sürerler. Bunun nedeni tefekkür (düşünme) den elde edilen akli ilimler, değişkenliğin bir unsurunu taşırlar. O yalnızca hayalinde var olabilecek hissedilir şeyleri göz önünde tutar. Bu nedenle de onlar onun delilidir. Halbuki onların mizaçları farklıdır ve kendi yetişmelerinden dolayı aynı şey hakkındaki teorileri farklılaşır. Veya aynı filozof farklı zamanda aynı konuda farklı sonuçlar açıklarlar. Dolayısıyla onların ifadeleri, bina ettikleri temel prensiplerle ilgili olarak değişir. Bu kişiler filozoflar ve aynı yöntemi takip edenlerdir.

Metafiziğe yolculuk yapan diğer grup ise İbn Arabî, İmam Rabbânî, el-Bistâmi, el-Cüneyd ve el-Basrî gibi seçkin velilerdir. Bunlar filozofların bazı cümlelerini nakleden kimseler değildir. Bu kişiler keşfin verilerini ve Hakk'ın vahyettiği bilgileri ifade ederler. Onlar, spekülatif düşünce tarafından kurulan ilişkileri sunmaya amaçlamazlar. Bilakis onların anlattıkları konular vehbî ve keşfî ilimlerdir. Onların anlattıklarında aklî deliller yoktur ve yazdıkları kitaplar şeriat, keşif ve

doğrudan şahid olmanın sonuçları üzerine bina edilmiştir. Bunlar da aklın erişmekte başarılı olamayacağı şeylerdir.

3) Tasavvufta hikmet kavramı Tanrı'nın alemi ve içindeki her şeyin fonksiyonunu düzenlediği bir sistem olarak tanımlanır. Bu bağlamda hikmet, hikmet sahibi insan için kullanılabilir. Hâkim kelimesi metafizik, fizik, matematik ve mantığın toplamı anlamına gelmektedir. Hâkim için yalnız bu dört ilim söz konusudur. Bu konular felsefeye aittir. Aklî bilimler ve zanaatların çoğu arı ve güçlü bir zihin ve düşünceye sahip olan hâkimlerin ruhları tarafından keşfedilmiştir. Bununla beraber "hakiki ve mutlak hikmet" ledünnî ilim olarak gelmiştir. Bu bilgi nebevî bilgidir. Bu bilgiye akıl yoluyla ve felsefe ile ulaşmanın imkânı yoktur.

4) Zihin sınırlarından ötürü, filozoflar ilahi fiilleri inkar edenlerdir. Örneğin aşağıdaki ayetin tefsiri bağlamında ne filozof, ne de aklî delilleri kullanan kimseler ve ne de zâhir ehli inanmazlar:

"Sonra onları siz öldürmediniz, lakin Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, lakin Allah attı. Bu da müminlere güzel bir imtihan geçirtmek içindir. Allah işitendir, bilendir." (Enfal suresi, ayet17)

Oysa tasavvuf ehli bu meşhede yaklaşır. Bu tasavvuf ile felsefe arasındaki farklardan biridir. Felsefeciler "her şeyin bir hakikati yoktur" derler. Mutasavvıflar ise böyle söylemezler ve bu hakikattir derler. Allah tarafından onlara verilen meşhed sayesinde Allah ve Peygamberi hakkında fikir birliğine sahiptirler.

5) Tasavvufta fikir bir "perde" olarak düşünülür. Çünkü fikir, ne akla göre ne de dince Hakk'ın Zat'ını konu edinemez. Çünkü şeriat Allah'ın Zat'ı hakkında düşünmeyi yasaklamıştır. "Allah sizi kendinden sakındırır" (Al-i İmran suresi, ayet 191) ayeti buna işaret eder.

Fikir sahibi Allah hakkındaki bilgiye dair düşüncesinde doğruyu elde etmek istiyorsa, Kuran'da tefekkür ve ibret almanın zikredildiği bütün ayetleri göz önüne almalıdır. Hakk'ın tefekkürü belirli ayetlere

yerleştirmesinin nedeni kula irade ettiği Şeyin bilgisine ulaşma imkanı vermesidir. İşte bu yol Allah ehlinin keşiflerinde bulduğu bir bilgidir. Tefekkürü akıl etmeyle ilgili ayetlere ya da duyma veya bilmeye veya iman etmeyle ilgili ayetlere taşıyıp söz konusu ayetlerdeki fikri kullanmaya kalkarsan, genel anlamda isabet etmemiş olursun. Öyleyse bu gücü, Allah'ın “tefekür eden bir topluluk için” (Rad suresi, ayet3) ayetinde ortaya koyduğu gibi, benzer ayetlerde kullanmalısın. İbret ve tefekkürün zikredildiği her ayeti incele ki Allah'ın izniyle mutlu olasın!

İbn Arabi (ks) Hazretleri, Fütûhât-ı Mekkiye adlı kitabındaki bir Őiirinde fikir ve tefekkürü Şu Şekilde yorumlamaktadır:

Tefekkür ibretler ve ayetlerdir.

Hükümler ve kaderde tefekkür yoktur.

Tefekkür cahili olmadığım bir haldir.

Ayet ve surelere onu yerleştirdi.

Fikir doğal bir niteliktir ve yoktur onun

Beşerden başka bilen kimse üzerinde hükümü

Fikir korunmayı sağlamayan bir haldir. Bu nedenle makamı tehlikelidir. Çünkü onun sahibi isabet mi etmiştir yoksa hata mı etmiştir bilinmez. Çünkü fikir doğruda olabilir yanlışta olabilir. Fikri terk edenler ise bilmek istedikleri hususlarda kendilerinden karışıklığın kalmasını isteyen adamlardır. Böylelikle onlar hakkında “arzusundan konuşmaz denilen” kimseye varis olmayı amaçlarlar. Bu konu ile ilgili İbn Arabi (ks) Hazretleri yukarıdaki kitabında Şu Şiiri ifade etmiştir:

Tefekkürün terki Yaratıcısına bırakmaktır.

Artık düşünme, çünkü tefekkür maluldur.

Düşünmezsen tertemiz bir ruh olursun.

Hak ile oturur, zikir üzerinde yaratılmış olursun.

Tefekkür etmezsen tertemiz bir ruh olursun.

Tıpkı melekler gibi, tafsil seni perdelemez

İlâh'tır, ikramlarını veren İlâh'tan

Cömertçe, vahyi veren de O dur.

6) Keşfin aklın üzerinde kesin bir üstünlüğü vardır. Akıl, Tanrı'dan insan oğluna verilen bir araçtır. Tanrı akli insanın nefs-i natkasına (ruh) ahlâki gayeler nedeniyle koymuştur ve dolayısıyla her zaman kullanılmalıdır. Bununla beraber aklın özelliklerinin sayısız ve açık olduğu gerçektir. Aklın inşa ettiklerini keşif yıkabilir. Bu konuda İbn Arabi (ks) Hazretlerinin şöyle bir şiiri vardır:

Ey kavmim! Keşf ilimlerinin sonuçları

Kalp ilimlerinin üzerinde üstünlüğe sahiptir

Aklın gezmeye gücü olmadığı için

Müşâhede ve gayblar meydanında

Düşüncede ne kadar çok yanlışlıklar ve noksanlıklar var!

Fakat anlayan gözün ne kadar çok doğru bakışı var!

Eğer göz olmasaydı hiçbir açık delil

Bir gönül insanındaki akla kendini göstermezdi.

7) Tasavvuf zevk yoluyla elde edilebilen hallerin ilmidir. Bu ilim sırların ilmi arasındadır. Sırlar ilmi, kısmen doğru kısmen yanlış sonuçlar doğuran akli bilgi ile hallerin ilmi arasını birleştiren en yüce ilimdir. İbn Arabi (ks) Hazretleri, bu gerçeği Divan'ında şu şekilde ifade etmektedir.

Zevk ilimlerinin metodu yoktur

Deliller akıllar için getirilir

Şeriatın bilgilerine göre çalışmak bunun dışındadır.

Bu nedenle tasavvufta delillerin incelenmesinden ziyade, ilah keşfin verileri ele alınır. Doğrudan keşfe sahip olan âlimler ilahi hidayeti Kuran yoluyla bulurlar. Böylece keşif sayesinde onlar hem İslam'da emredilmesi hem de esas olması yönünden Allah'a ibadet edebilirler. Bununla beraber nazar (düşünme) ehli pek çok farklı gruplara ayrılmıştır. Onlardan elde ettikleri sonuçlara göre Tanrı'ya ilişkin kendi bilgilerine sahiptirler. Bu yüzden onların Tanrı hakkında doktrinleri büyük oranda değişir. Bununla beraber, her ne kadar biri diğerinden farklı düşünse de kendi özel gruplarında uyumlu olmaya devam ederler. Öte yandan, Peygamberlerin, yüce insanların ve keşif sahibi kişilerin ana ilkeler konusunda farklı düşüncelere sahip oldukları gözlenmemiştir ve onlar Tanrı inancı konusunda da asla herhangi bir şüpheye sahip değillerdir. Kısacası, keşif ve şühûd yöntemi tartışma kaldırmaz, fakat felsefe ise asla tartışmasız yapamaz.

8) İbn Arabi (ks) Hazretleri Fahreddin er-Râzî'ye hitaben yazdığı bir risalede şöyle ifade etmektedir:

“Akıllı kişi, özünü kemale erdirmeye yardım edecek ve her nereye giderse kendisine eşlik edecek ilimleri tahsil etmelidir. Bu tek ilim ise vehb ve müşahede yolu ile elde edilen Allah'ın bilgisidir. Akıllı kişi ancak kendisine zorunlu olarak ihtiyaç duyacağı ilimleri elde etmelidir. Dünyada kendisinin geçimini temin etmek için elde edeceği ve İslam'a aykırı olmayan ilimler de bunlar arasındadır. Bunun yanı sıra , kendisi göçüp gittiği zaman kendisi ile birlikte gelecek olan ilmi elde etmek için

çaba sarf etmelidir. Bu özellikle iki ilimden ibarettir ki, bunlar Allah'ın bilgisi ve ahiretteki mevtınların (malikaneler) bilgisidir.”

İbn Arabi (ks) Hazretleri mantığı, felsefi konuları, matematik, fizik ve metafizik bilimlerini kabul etmiştir. Fakat onların hepsini metafiziğe tabi olarak görmüştür ve mutluluğu verecek olanın ise aritmetik, geometri ya da astronomi değil, yalnızca Tanrı bilgisi olduğu kanaatindedir.

Bir bilimin terminolojisini, onun deneyimli uzmanlarından öğrenmek zorunludur. Bu, gramer, matematik, kelam ve felsefe için geçerlidir. Bununla beraber, ehlullah içindeki sadık mürid, kendi biliminin teknik terminolojisini talime ihtiyaç duymaz. O, bu terminolojiyi keşif yoluyla bilir.

9) Bazı filozoflar şunu ifade ediyorlar: ”Bizim ilim ve aklımız olduğuna göre niçin bir peygambere uyalım ki? Peygamberlere ancak cahillerin ve az akıllıların ihtiyacı vardır.” Onlar, aklın ötesinde insan için akıldan binlerce defa daha şerefli olan kalb-i hakiki, sır, ruh ve hâfi gibi aletlerin olduğunu bilemediler. Akıl bu aletleri idrak edemez ve bunların terbiyesi akılla gerçekleştirilemez. Zaten her şeyden önce akıl kendisini idrak etmekten acizdir, illete dûçar ve hastalıklıdır. Çünkü akılı yönlendiren çevresel ve nefsi etkiler onda bazı yanlışlara ve tersliklere yol açabilir. Bu nedenle “hastanın görüşü de hastalıklıdır” denmiştir. Bütün bu kimselerin onları şeriat kanunuyla tedavi edecek ve her birisine doğruyu gösterecek şeriatı bilen ve uygulayan bir tabibe ihtiyaç vardır. Bütün dalâlet ehlinin basiret gözleri şakâvet bağıyla bağlandığından, şeriatın özelliğinden ve peygamberlerin gönderiliş sırrından mahrumdurlar. Bu nedenle peygamberlere alaycı ve küçümseyici gözle bakıp, akıllarının görüşünü beğenerek avarelikleriyle magrur olmuşlardır. Şüphesiz Hakk Teâlâ onların bu akıl ve görüşlerine mukabele ederek şöyle cevap verir:

“(Asıl) Allah onlarla alay eder ve taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet verir.” (Bakara Suresi, ayet 15)

Nübüvvet (Peygamberlik) apaçık bir şekilde mevcuttur, fakat filozofların tabiatıyla bu hususta kavrayamadıkları bir şey vardır, bundan dolayı mutasavvıflar okurlarına “felsefe kitaplarının hükümleri ile ilgilenmeme” tavsiyesinde bulunurlar. Bu bağlamda İbn Arabi (ks) Hazretlerinin aşağıdaki şiirini ifade edebiliriz:

Allah ile bilmek süsleme ve güzelleşmeyi sağlar

Fikir ile bilmek teşbih ve hataya sebebiyet verir

Fikir ile bilmek icmâl ve hatadır

Allah ile bilmek tahkîk ve tafsîldir

Fikir ile bilmek salt bildirmediir

Allah ile bilmek hâlleri ve velâyeti sağlar

Süslü sözler sakın seni aldatmasın!

Zira onların medlûlü cehalet ve oyalama/nedenselleştirmediir.

10) Aslında başlangıçta, peygamberler ve veliler de dahil olmak üzere, bütün nefisler emmârelik (nefsinin arzularına tabi olmak) sıfatı taşırlar. Fakat bunlar şeriatla terbiye edilmek suretiyle, insan cevherinin istidadının sınırı olan mutmainnelik (tatmin olmuş nefis) makamına erişirler. İşte o zaman “irci’î/dön” hitabını işitmeye hak kazanırlar. “irci’î/dön” hitabının lezzetini duymadıkça, onda iman nurunun ve salih amelin meydana gelmesi imkansızdır. Fakat nefis, ancak hisle bilebildiği için, bu hitabın şuurunda değildir. Bu nedenle, Hakk’ın cezbesi bir sır suretinde ruhun sırrına ulaşır, nefsi, emmârelik sıfatından koruyarak onun iman edip şeriatla amel etmesini sağlar.

Nefs, “irci’î /dön” hitabıyla emmârelik tabiatın alçaklığından yüz çevirip bütününü kendi meâdına (dönüp gideceği yer) yöneldiğinde, o zaman seçkinlerin meâdı olan “Artık kullarımın arasına gir cennetime gir.” (Fecr Suresi, ayet 29-30) en üst mertebesine ulaşır. Bu cennet, Allah Teâlâ tarafında “cennetî/cennetim” ifadesiyle kendisine izafe edildiğinde, diğer cennetlerde olmayan bir üstünlüğe sahiptir.

Necmeddinî Dâye (ks) Hazretleri, Tasavvuf Yolu adlı kitabında bu konuda şunları söylemektedir:

“Felsefeciler bu konuda büyük bir hataya düşmüşlerdir. Onlar, nefsi-i emmâreyi yerilmiş hayvani sıfatlardan birisi zannettiler. Bu nedenle de ahlakın güzelleştirilmesi ve sıfatların değiştirilmesi konusunda büyük sıkıntılara girdiler. Onlar nefsi, yerilmiş sıfatlardan kurtarıp övülmüş sıfatlara bezeme, böylece onu emmârelikten kurtarıp mutmainnelik makamına ulaştırma ümidi içindeydiler. Fakat nefsin şeriatın emrine girmeksizin, sırf bu şekilde uğraşmakla emmârelikten kurtulamayacağını bilemediler. Onlar şeriatı sadece ahlaki güzelleştirmek için geldiğini zannettiler ve şöyle dediler: “Biz güzel ahlakı kendi aklımızda da gerçekleştirdiğimize göre, şeriat ve Peygamber’e niçin ihtiyacımız olsun ki?” Şeytan buldukları bu zillet içinde onları cehenneme sürükledi. Hakiki iman nuruna sahip olmadıklarından, beşeri tabiat perdelerini görüp tabiatlarının dışına çıkamadılar.”

Kelâm ve Felsefe

Batı ortaçağındaki teoloji, tüm gerçekleri Hristiyanlık dininin ilkeleri altında anlamaya çalışmış ve evrenin akıl yoluyla kavranması olan felsefe üzerine kurulmuştur. Temel olarak Eflâtun felsefesi ele alınarak, teolojik sentezler yapılmıştır. Onlar Kelt rahiplerini, Brahmaları, Buda’yı, Sokrat gibi Yunan filozoflarını, ilâhi hikmeti almış bilgiler

olarak görüyorlardı. Daha sonra dogma ile akıl arasında uzlaşma aranmıştı. Sadece duyumsal algı, mantık ve aklî kurgularla bilinebilecek Tanrı ve O'nun sıfatlarını anlama çabalarını içeren görüşler Kilisenin resmi teolojisi olarak benimsenmişti. 17. yy'daki bilimsel gelişmelerin de etkisiyle özellikle rasyonalistler, Tanrı'nın varlığı ve sıfatlarını akılcı bir yolla izaha çalıştılar. Daha sonra aydınlanmacı felsefede din hakkında çok değişik düşünceler üretilmiştir. Bu şekilde filozofların temsil ettiği bir din felsefesi ortaya çıkmıştır. İslam'da bunun karşılığı Kelâm ilmidir. Bununla beraber, Kelâm ilmi ile din felsefesi arasında farklar vardır. Din felsefesi objektif olmak durumunda iken Kelâm dini ve mezhebi savunmak, onun doğruluğunu peşinen bir iman ilkesi olarak benimsemek zorundadır. Dolayısıyla Kelâm, aklî delillere dayanarak imana ait akideleri savunmayı, itikat konularında ehl-i sünnetçi yoldan sapan bid'at ehlini reddetmeyi içeren bir ilimdir. Kelâm dine yeni bir esas koymaz, var olan ilkeleri açıklayıp savunur. Kelâm ilmi, var olan dinin esasları üzerine bina edilir. Buna karşı din felsefesi yapan filozof ise objektif davranmada güçlük çeker.

İbn Haldun (1332-1406), Mukaddeme adlı eserinde Kelâm ilmi ile felsefeyi şu şekilde karşılaştırmaktadır:

“Umûmî durumları itibariyle kelâmcılar, kainat ve ona ait haller ile Allah Teâlâ'nın varlığına ve sıfatlarına istidlal (akıl yürütme) ederler. Filozoflar da söz konusu kainatın bir parçası olan tabii cismi, tabii ilimlerle inceler. Ancak her ikisinin kainata bakışı farklıdır. Filozof, cismi hareket ve sükûn halinde olması bakımından araştırdığı halde, kelâmcı önce fâil'le (Allah) delil olması yönünden inceler. Yine, filozofun ilâhiyat konularını ele almaktaki amacı, mutlak varlık (Tanrı) ve O'nun Zât'ının gerekli kıldığı şeyleri araştırmaktır, kelâmcınıninki ise, vücûd'u (varlık), onu var edene (Mûcid) dalâlet etmesi yönünden incelemektir. Demek ki kelâmın konusu, şeriat (din) yönünden doğru diye farz edildikten sonra, aklî kanıtlarla istidlal edilebilmesi itibariyle imana ait inanç esasları

(akâid) dir; gayesi de dinde esasen bulunmadığı halde ona sonradan katılan hususların (bid'atlar) ortadan kaldırılması, sözü edilen akîdelerden şüphelerin giderilmesidir.”

Filozoflar Tanrı bilgisine “sebeplerin sebebi” metoduna dayanarak ulaşmaya çalışırken, kelâmcılar, Tanrı'nın kendisini bize tarif edip tanıttığını kabul ederler. Felsefe, dini ve din dışı meseleleri akıl ve akıl yürütmelerle çözmek isterken, Kelâm Kuran ve Hadis'e dayanır ve gerekli olan delilleri oradan çıkarır. İşte bu metot farklılığı temelde problem yaratmıştır. Bu nedenle, İslam dünyasında çeşitli düşünce akımları birbirlerini reddetmişlerdir. Örneğin Gazzâlî, el-Munkızu mine'd-dalâl adlı kitabında Fârâbî ve İbn Sînâ'yı tekfir etmiştir.

İslam düşünce tarihinde de vahiy kaynaklı akîde ile aklın verilerini uzlaştırmak amacıyla çaba sarf eden bir çeşit Din Felsefesi anlayışı oluşmuştur. Bazen Kelâm için Din Felsefesi, Mütakellim (kelâmcı) için de Din Filozofu tabirleri kullanılmıştır. Fakat, Kelâm ve felsefe arasında çok önemli ayırıcı özellikler bulunduğundan, bu iki düşünce sisteminin özdeşleştirilmesi mümkün değildir.

Eski dünyanın ortaya koyduğu ve ortaçağ felsefesinde ele alınan bütün felsefi problemler İslam düşüncesi içinde de konu edilmiştir. Bunları konu edenlere, Meşşâî (Aristo metafiziği) okulunun filozofları denir. Meşşâî filozofların en ünlüleri Kindî, Fârâbî, İbn Sînâ, İbn Rüşd'dür. Bu filozoflar entelektüel müslümanlardır. Bunlar akli tatmin etmek içi, felsefe ve din arasındaki ayrımı, aynı hakikati ifade eden iki görüşün uzlaştırılması açısından ele almışlardır. Bunu yaparken de, İslam'ın bazı temel inançlarından taviz vermek zorunda kalmışlardır. Bu durum, bunların bazılarının İslam dininden sapmalarına neden olmuştur. Akıl ile Allah'ın Zât'ı anlaşılabilir diyen Fârâbî bu bağlamda tekfir edilmiştir.

Meşşâî okulunun insanları kendilerini Aristo ve Eflatun'un Tanrı anlayışına yaklaştırdınca, bu okulun mensuplarının inançlarındaki temel

çelişki ortaya çıkmıştır. Çünkü İslam tamamen bir vahiy dini iken, Yunan ve Helenistik felsefeleri akıl kaynaklı bir Tanrı tasavvuru ve ulûhiyet anlayışına sahiptir. Bunlar birbirleriyle açık olarak çelişmektedir.

Bugün bile bu düşüncenin etkileri Müslümanlar üzerinde görülmektedir. Batı özentisi ile, İslam'da reform yapmak isteyenler, modernistler bu din felsefesi sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar, felsefeyi dinî bir kalıba dökerlerken, bazı önemli din öğretilerini de felsefi kisveler giydirmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle, günümüzde din felsefesinin dine katkıda bulunduğu zannedilmektedir. Ancak bu doğru değildir. Bu akımlar, Müslümanların dini inançlarında karışıklıklara neden olmuştur. Bu karışıklıkların etkisinde kalan bazılarının İslam dininden saptıkları görülmüştür. Bu ise kişiler için ahirette sonucu çok kötü olacak bir durumdur. Bu nedenle, bu kişilerin görüşlerine şüphe ile yaklaşmalı ve hatta onları hiçbir zaman dikkate almamalıdır. Okunacak ve dikkate alınacak birçok ehl-i sünnet âlim vardır. Onları tercih etmek Müslümanlar için küfre düşmekten kurtuluş olacaktır.

Tasavvuf ve Din Felsefesi

Günümüzde tasavvufa bir çeşit din felsefesi gözü ile bakanlar vardır. Bu bakış tamamen yanlıştır. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tasavvuf ile felsefenin metotları tamamen farklıdır. Tasavvuf hiçbir zaman akıla başvurmaz. Tasavvuftaki bilgiler tamamen vahiy ve keşif yoluyla elde edilen bilgilerdir. Bu bilgilerde akıl ve fikir hiçbir şekilde müdahil değildir. Hatta tasavvufta fikir bir perde olarak kabul edilir. Buna mukabil felsefe ise tamamen akıl ve fikir kaynaklıdır.

Bazıları ilâhi ilham ile sezgiyi aynı şey kabul etmektedir. Bu kelimeler arasında da büyük anlam farkları vardır. İlâhi ilham doğrudan kalbe indirilen şeydir. Sezgi ise bazı konularda düşünen insanın hatırına gelen

şeylerdir. Sezgi, insanın hayal ettiği ve düşündüğü şeylerle sınırlıdır. Fakat ilâhi ilhamda böyle bir sınırlama yoktur. İlâhi ilhama kişinin muhatap olabilmesi için, kişinin İslam şeriâtına tamamen uygun bir biçimde yaşaması ve ayrıca ilaveten bazı özel zikir ve ibadetleri yapması gerekir. Ancak bu şekilde kalp ilâhi ilhamlara açılabilir. Fakat sezgide böyle bir şey yoktur. Dolayısıyla sezgi ilahi kaynaklı bir bilgi değildir.

Sonuç

Felsefe ile ilgilenen entelektüeller, inançları ne olursa olsun evrenin sırlarını ve yaratılış hikmetlerini bilmek istemektedirler. Bunun için asırlarca bu konu işlenmiştir. Ancak kullandıkları yöntem akıl ve akıl yürütme ile ilgili olduğundan bu konuda başarılı olamamışlardır. Bu konuda karşılarında rakip olarak tasavvuf bulunmaktadır. Tasavvuf, Sırlar ilmi ile felsefecilerin cevap veremedikleri konulara açıklık getirmiştir. Bu durumda felsefeciler kendilerini tasavvuf ile aynı kategoride bulduklarını iddia ederek kendi düşüncelerine haklılık payı arama çabası içine girmişlerdir. Onlara göre filozoflar da hikmet sahibidir. Fakat filozofların hikmet anlayışı ile tasavvufun hikmet anlayışı hiçbir zaman örtüşmez. Dolayısıyla felsefe ile tasavvufu, kainatın sırlarını elde etme açısından aynı seviyede tutmaya kimsenin hakkı yoktur. Gerek Müslüman olan entelektüeller ve gerekse Müslüman olmayan entelektüellerin tasavvuf ile felsefenin birbirinin benzeri olduğu iddialarının geçerliliği yoktur. Tasavvuf ile felsefe arasında hiçbir şekilde, gerek hedef ve gerekse yöntem bakımından benzerlik yoktur.

Günümüzde bu konuda çeşitli yakıştırmalar yayınlanmaktadır. Müslümanlar bu konuda dikkatli olmalıdırlar. Bu nedenle felsefecilerin kendi akıl yöntemleriyle çıkardıkları hükümlere itibar etmemelidirler. Gerçek tasavvufu anlatan İbn Arabî, İmam Rabbânî, Mevlânâ,

Necmeddinî Dâye gibi ehl-i sünnet âlimlerin kitapları okunmalıdır. Ancak bu şekilde bu konuda şirke ve küfre düşmekten kurtulabilirler.

Faydalanılan Eserler

“Divan Ibn Arabî”, İbn Arabî, <https://archive.org>

“El-Munkız’u-mine’d-dalâl”, İmam Gazzâlî, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008

“Felsefe-Bilim Nedir”, Ş. Teoman Duralı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014

“Felsefenin İlkeleri”, Rene Descartes, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2003

“Felsefenin Sonu”, Kemal Batak, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015

“Filozofların Tutarsızlığı”, İmam Gazzâlî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981

“Fütûhât-ı Mekkiyye”, İbn Arabî, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2008

“İbn Arabî: Between Philosophy and Mysticism”, F. Rosenthal, Oriens, Vol.31,(1988), 1-35

“İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri”, Necip Taylan, İFAV, İstanbul, 2013

“İslam Felsefesi”, Hilmi Ziya Ülken, Ülken Yayınları, İstanbul, 2004

“İslam İnançları ve Felsefesi”, Ali Arslan Aydın, Diyanet yayınları, Ankara, 1964

“Mektubat-ı Rabbânî”, İmam Rabbânî, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2008

“Mukaddime”, İbn Haldun, Kaynak Yayınları, 2015

“Tasavvuf Yolu”, Necmeddinî Dâye, İFAV, İstanbul, 2013

Yorumlarınız için : <mailto:oryanmh@gmail.com>

[Ana Sayfa](#)

[Makaleler](#)